

УДК 159.91/942:616.89-053.8-092.11:355.01(477)

<https://doi.org/10.26641/2307-0404.2024.4.319334>

О.А. Панченко,^{id}
А.В. Кабанцева,^{id}
І.А. Сердюк^{id}

АКТУАЛЬНИЙ СТАН ФУНКЦІОНУВАННЯ ТА РЕСУРСНОСТІ ОСОБИСТОСТІ В ЧАС ТУРБУЛЕНТНИХ ЗМІН

ДЗ «Науково-практичний медичний реабілітаційно-діагностичний центр МОЗ України»
вул. Введенська, 17, Київ, 04071, Україна
SI "Scientific and Practical Medical Rehabilitation and Diagnostic Centre of the Ministry of Health of Ukraine"
Vvedenska str., 17, Kyiv, 04071, Ukraine
e-mail: rdckonst@ukr.net

Цитування: *Медичні перспективи*. 2024. Т. 29, № 4. С. 157-167

Cited: *Medicni perspektivi*. 2024;29(4):157-167

Ключові слова: ментальне здоров'я, інформація, психоемоційний стан, тривога, депресія, ресурси, радість
Key words: mental health, information, psycho-emotional state, anxiety, depression, resources, joy

Реферат. Актуальний стан функціонування та ресурсності особистості в час турбулентних змін. Панченко О.А., Кабанцева А.В., Сердюк І.А. Метою роботи було дослідження актуального стану функціонування та ресурсності дорослого населення України серед різних вікових груп в умовах часу турбулентних змін. На базі Державного закладу «Науково-практичний медичний реабілітаційно-діагностичний центр Міністерства охорони здоров'я України» обстежено 1216 респондентів, які проживали на територіях Східної, Центральної та Західної України. Методологічною основою дослідження слугували методи спостереження, бесіди, анкетування та тестування. Вивчено актуальні ситуації часу турбулентних змін, що викликали занепокоєність чи хвилювання, досліджено актуальний психоемоційний стан респондентів, їхню потребу в інформації та визначено джерела її отримання, стан актуального функціонування впродовж дня, здійснено аналіз суб'єктивної оцінки якості життя, наявності ознак тривоги, депресії, агресії, відчуття наявності радості як джерела ресурсності в період ведення війни на території України. Результати дослідження показали, що особи пізнього дорослого періоду більше схильні тривожитися через бойові дії та соціально-економічну ситуацію в державі, ніж представники молодого дорослого віку ($p < 0,001$). Також встановлено, що чим старші за віком респонденти, тим більше спостерігається відсоток осіб з високим хвилюванням щодо соціально-економічної ситуації в державі ($p < 0,001$). Наслідками встановлених тривожних ситуацій стали зміни функціонування, зокрема: зниження активності, відчуття постійної виснаженості та сонливості впродовж дня ($p = 0,069$), почуття незадоволеності собою ($p = 0,223$), прояви агресії до себе ($p = 0,603$) та близьких ($p = 0,148$). Виявлено, що особи раннього дорослого віку більше проявляють агресію до інших людей порівняно з особами пізнього дорослого віку ($p = 0,013$). Доведено, що відчуття радості є ресурсом для проживання травми війни, а також є важливим показником ментального здоров'я особистості.

Abstract. The current state of functioning and resourcefulness of individuals during turbulent times. Panchenko O.A., Kabantseva A.V., Serdyuk I.A. The purpose of the work was a study of the current functioning and resourcefulness of the adult population of Ukraine among different age groups amidst turbulent changes. Conducted by the State Institution "Scientific and Practical Medical Rehabilitation and Diagnostic Centre of the Ministry of Health of Ukraine," the study surveyed 1216 respondents residing in eastern, central, and western Ukraine. Methodological basis of the study was observation, interviews, questionnaires, and testing. The study examined topical aspects of turbulent changes on respondents, their current psycho-emotional state, information needs, sources of information, daily functioning, subjective assessment of life quality, presence of anxiety, depression, aggression, and the role of joy as a source of resilience during wartime in Ukraine. The results of the study showed that people in late adulthood were more likely to be anxious about hostilities and the socio-economic situation in the country compared to young adults ($p < 0.001$). Furthermore, the study found a positive correlation between age and the percentage of people reporting high anxiety about the country's socio-economic situation ($p < 0.001$). These worrying situations resulted in changes in daily functioning, particularly chronic daytime fatigue and drowsiness ($p = 0.069$), feelings of dissatisfaction with oneself ($p = 0.223$), manifestations of aggression towards oneself ($p = 0.603$) and loved ones ($p = 0.148$). Interestingly, early adulthood individuals showed more aggression towards other people compared to late adulthood individuals ($p = 0.013$). The study also showed that feelings of joy serve as a resource for coping with war trauma and are an important indicator of mental health.

Сучасний світ цілком визначається як час турбулентних змін, оскільки наповнений явищами, що

мають мінливий, нелінійний, неочікуваний та/або непередбачуваний характер. Це пояснюється тим,

що водночас поряд з інтенсивним науково-технічним прогресом, розвитком технологій, що покращують і полегшують життя, людина стає «заручником» цього прогресу, бо завдяки сучасним інформаційним технологіям, за бажанням, особистість стає активним учасником будь-яких подій у реальному часі, незалежно від того де вона знаходиться і в якій точці нашої планети відбувається та чи інша подія. Різке збільшення кількості подій та розгалуженість якості надання інформації про них у засобах масової інформації значно посилюється через панування інформаційно-психологічної війни [1]. Також у час широкорозвинутої світової дипломатії все більше виникає воєн по всьому світу, і Україна не є винятком з цього [2, 3]. Усе вищенаведене, безсумнівно, викликає занепокоєння, розпач, тривогу, наявність постійного відчуття небезпеки, а глобалізаційні тенденції взагалі змінюють ціннісні орієнтації особистості. За таких умов важливо оцінити психологічні ресурси, що допомагають протистояти перепонам життя, певна частка яких припадає на відчуття радості [4, 5, 6, 7].

Дослідження актуального функціонування і ресурсності українців у реаліях часу турбу-

лентних змін, де збройний конфлікт є однією з категорій цього часу, є надзвичайно актуальним, бо ситуація невизначеності та небезпеки чинить значний психологічний тиск та фізичну загрозу для всіх громадян.

Мета дослідження – дослідити актуальний стан функціонування та ресурсності дорослого населення України серед різних вікових груп в умовах часу турбулентних змін.

МАТЕРІАЛИ ТА МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕНЬ

Дослідження проводилось протягом 2023 року на базі Державного закладу «Науково-практичний медичний реабілітаційно-діагностичний центр МОЗ України», у якому взяли участь 1216 респондентів, які проживали на територіях Східної, Центральної та Західної України: 388 чоловіків (31,9%) та 828 жінок (68,1%). Для досягнення поставленої мети дослідження сформовано три групи спостереження, залежно від віку. У першу групу (І група) увійшли особи раннього дорослого періоду, у другу (ІІ група) – особи середнього дорослого періоду, у третю (ІІІ група) – особи пізнього дорослого періоду. Характеристика респондентів наведена в таблиці 1.

Таблиця 1

Характеристика респондентів

Показник	Група I	Група II	Група III	p
Середній вік, роки, Me (QI; QIII) [Min; Max]	38 ^{2,3} (32; 41) [25; 44]	53 ^{1,3} (49; 57) [45; 59]	68 ^{1,2} (63; 71) [60; 74]	<0,001
Чоловіки, n (%)	93 (26,1%) ^{2,3}	105 (27,5%) ¹	190 (39,7%) ¹	<0,001
Жінки, n (%)	263 (73,9%)	277 (72,5%)	288 (60,3%)	

Примітки: порівняння якісних даних проводилося за критерієм хі-квадрат, апостеріорні порівняння проводилися за точним критерієм Фішера з урахуванням поправки Бонферроні: ¹ – відмінність від групи I статистично значуща, p<0,05; ² – відмінність від групи II статистично значуща, p<0,05; ³ – відмінність від групи III статистично значуща, p<0,05.

Методологічною основою дослідження слугували методи спостереження, бесіди, анкетування та тестування, у ході чого вивчено актуальні ситуації часу турбулентних змін, що викликали занепокоєність чи хвилювання, досліджено актуальний психоемоційний стан респондентів, їхню потребу в інформації та визначено джерела її отримання, стан актуального функціонування впродовж дня, здійснено аналіз суб'єктивної оцінки якості життя, наявності ознак тривоги, депресії, агресії, відчуття наявності радості як джерела ресурсності в період збройного конфлікту на території України. Для реалізації запланованого дослідження психодіагностичний

комплекс склали такі психологічні методики та анкети: методика самооцінки емоційних станів (автори А. Уессман та Д. Рікс) [8], госпітальна шкала тривоги і депресії (HADS) [9], анкета актуального функціонування (авторка Кабанцева А.В.) [10] та анкета «Присутність радості у Вашому житті» (авторка Кабанцева А.В.) [11].

Статистична обробка даних виконана з використанням пакета статистичних програм Free statistical software EZR v. 1.66 (graphical user interface for R statistical software version 4.3.1, R Foundation for Statistical Computing, Vienna, Austria) [12]. Перевірка на нормальність розподілу показників проводилась за допомогою критерію Шапіро-

Вілка. Для показників з типом розподілу, відмінним від нормального, використовували непараметричні статистичні методи (медіана (Me) та 1-3 квартилі [Q1-Q3]). При розподілі даних, що відрізняються від нормального закону розподілу, застосовували критерій Краскела-Уолліса для декількох груп. Порівняння якісних даних проводилося за критерієм χ^2 -квадрат, апостеріорні порівняння проводилися за точним критерієм Фішера з урахуванням поправки Бонферроні. Кореляційний аналіз показників проводився з використанням непараметричного коефіцієнта кореляції Спірмена. Достовірними вважали відмінності при статистичній значущості результату $p < 0,05$ [13, 14].

Дослідження проводилось згідно з письмовою згодою учасників із суворим дотриманням принципів біоетики, викладених у Гельсінській декла-

рації «Етичні принципи медичних досліджень за участю людей», «Загальні декларації про біоетику та права людини (ЮНЕСКО)» й ухвалено комісією з питань біоетики Державного закладу «Науково-практичний медичний реабілітаційно-діагностичний центр МОЗ України» (протокол № 1 від 05.04.2024 р.) [15, 16].

РЕЗУЛЬТАТИ ТА ЇХ ОБГОВОРЕННЯ

Найбільш актуальними ситуаціями часу турбулентних змін, що викликали високий рівень хвилювання серед респондентів, встановлено воєнно-політичний характер, а саме бойові дії в Україні, соціально-економічна ситуація в державі та економічна ситуація у власній сім'ї, що пов'язані з воєнними діями. Розподіл результатів між респондентами трьох груп подано в таблиці 2.

Таблиця 2

Розподіл рівнів тривожного ставлення до актуальних ситуацій часу турбулентних змін

Показник	Група I n=356	Група II n=382	Група III n=478	p
Високий рівень хвилювання щодо воєнно-політичної ситуації, n(%)	232 (65,2) ³	279 (73,0)	358 (74,9) ¹	<0,001
Високий рівень хвилювання щодо соціально-економічної ситуації в державі, n(%)	144 (40,5) ^{2,3}	216 (56,6) ¹	263 (55,0) ¹	<0,001
Високий рівень хвилювання щодо економічної ситуації у власній сім'ї, n(%)	147 (41,3)	181 (47,4)	191 (40,0)	0,076

Примітки: порівняння кількісних даних проводилося за критерієм Крускала-Уолліса, постеріорні порівняння проведені за критерієм Данна. Порівняння якісних даних проводилося за критерієм χ^2 -квадрат, апостеріорні порівняння проводилися за точним критерієм Фішера з урахуванням поправки Бонферроні: ¹ – відмінність від групи I статистично значуща, $p < 0,05$; ² – відмінність від групи II статистично значуща, $p < 0,05$; ³ – відмінність від групи III статистично значуща, $p < 0,05$.

Виявлено статистично значущу відмінність високого рівня хвилювання щодо воєнно-політичної ситуації серед респондентів I та III груп ($p < 0,001$). Особи пізнього дорослого періоду більше схильні тривожитися через воєнні дії та їх наслідки. Також встановлено, що чим старші за віком респонденти, тим більше спостерігається відсоток осіб з високим рівнем хвилювання щодо соціально-економічної ситуації в державі ($p < 0,001$). Водночас значущої відмінності високого рівня хвилювання з приводу економічної ситуації у власній сім'ї серед респондентів різних вікових груп не виявлено ($p = 0,076$).

Ураховуючи високий інформаційний тиск в умовах сьогодення, що безпосередньо впливає на самопочуття [17, 18], досліджено інформаційну потребу респондентів. За даними діагностики, респонденти усіх груп мали високу потребу в отриманні інформації, статистично значущу відмінність між групами не виявлено ($p = 0,4304$)

(рис. 1). Інформація є суттєвою потребою сучасної людини, бо вона надає особистості можливість орієнтуватися в подіях та змінах, що відбуваються навколо неї та у світі в цілому.

Функціонування за останні півроку в респондентів також змінювалося, зокрема переважали зниження активності, відчуття постійної виснаженості та сонливості впродовж дня. Були особи, які не відчували суттєвих змін свого функціонування, а деякі відмічали навіть підвищення своєї життєвої активності (рис. 2), однак статистично значущої відмінності між групами не виявлено ($p = 0,0694$).

Не на всіх респондентів бойові дії в Україні вплинули негативно, деякі відзначали підвищення активності, пов'язували її з переїздом до нового місця перебування, нещодавнього працевлаштування, взагалі нового витка свого життя, який характеризувався як неочікуваний, бурхливий, наповнений низкою змін та хаотичністю

подій, та і це потребувало більшої енергії, швидкості, щоб все заплановане встигнути зробити. Особи, у яких нічого не змінилося, говорили про те, що, незалежно від обставин, викликаних

бойовими діями і їх наслідками, вони намагаються підтримувати звичний стиль життя, що був у них до початку загострення.

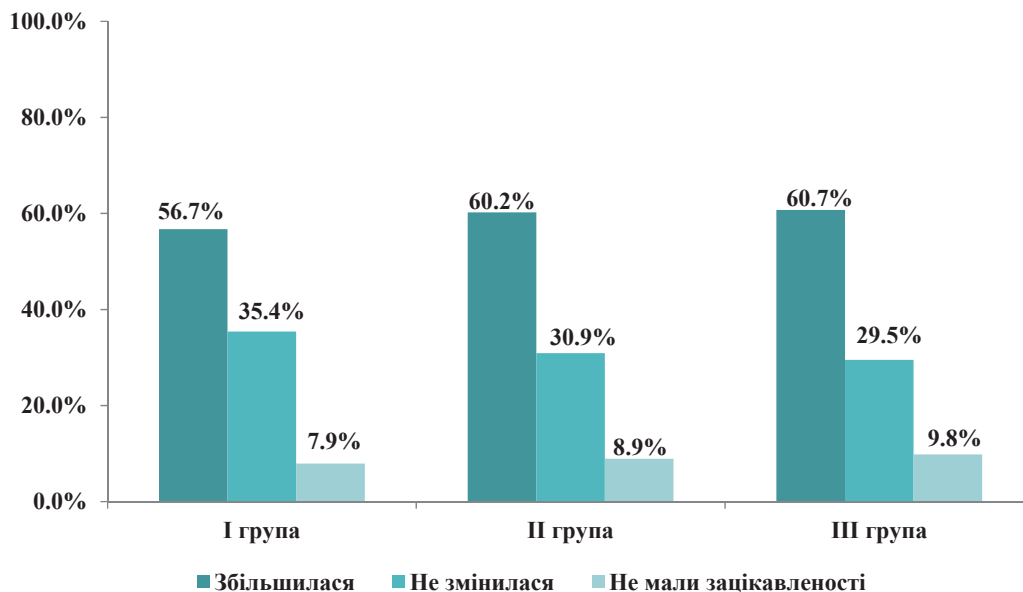

Рис. 1. Потреба в отриманні інформації

Досліджуючи відчуття задоволеності собою серед респондентів у період суцільних змін буденного життя, не виявлено статистично

значущої різниці за цим показником між групами ($p=0,223$). Результати за групами наведено на рисунку 3.

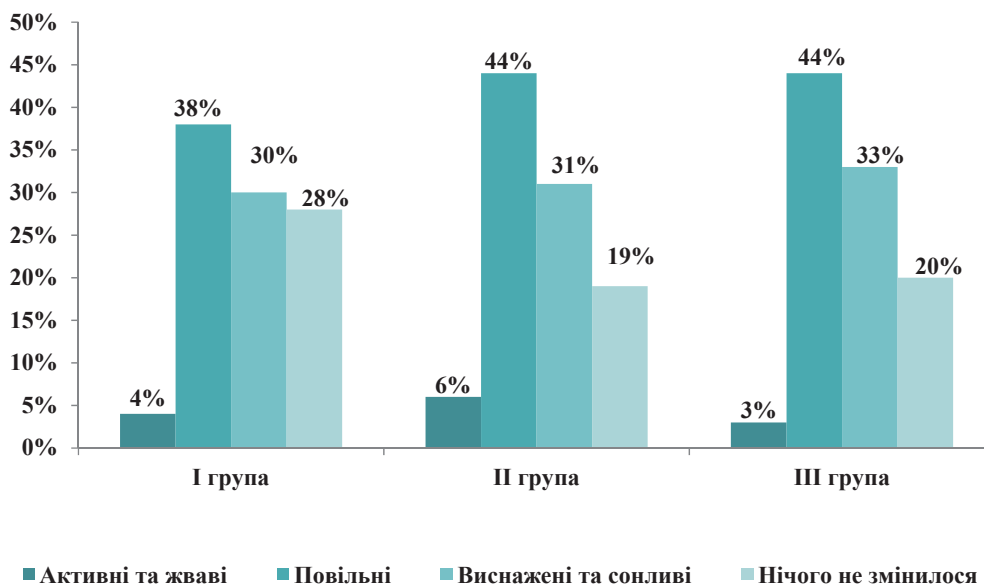

Рис. 2. Актуальне функціонування

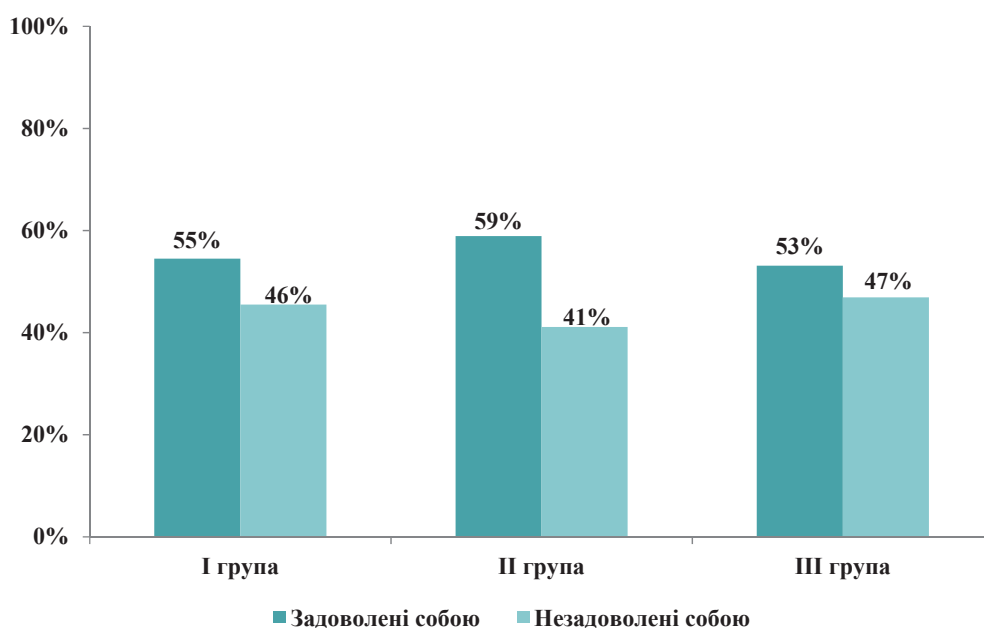

Рис. 3. Наявність відчуття задоволеності собою

У час складних життєвих ситуацій одним із захисних механізмів людини є агресія, що допомагає їй подолати наявні негативні емоції і тим самим пристосуватися до нових умов життя та діяльності [19]. Агресія до себе та близьких проявлялася майже в однаковій кількості осіб у кожній групі, тому статистично значущої різниці не виявлено ($p=0,603$; $p=0,148$ відповідно). Статична значуща відмінність доведена за

проявами агресії до інших людей між I та III групами респондентів ($p=0,013$). Це свідчить про те, що чим вище вік особистості, тим більш стримано вона поводить себе по відношенню до інших людей (табл. 3). Слід зазначити, що у випадку внутрішньоособистісного переживання стресу внаслідок складних життєвих ситуацій збільшується ризик розвитку психосоматичної патології [20].

Таблиця 3

Розподіл результатів прояву агресії серед респондентів

Показник	Група I n=356	Група II n=382	Група III n=478	p
Агресія до себе, n(%)	93 (26,1)	90 (23,6)	126 (26,4)	0,606
Агресія до близьких, n(%)	119 (33,4)	103 (27,0)	139 (29,1)	0,151
Агресія до інших людей, n(%)	123 (34,6) ³	117 (30,6)	121 (25,3) ¹	0,013

Примітки: порівняння якісних даних проводилося за критерієм хі-квадрат, апостеріорні порівняння проводилися за точним критерієм Фішера з урахуванням поправки Бонферроні: ¹ – відмінність від групи I статистично значуща, $p<0,05$; ² – відмінність від групи II статистично значуща, $p<0,05$; ³ – відмінність від групи III статистично значуща, $p<0,05$.

Також визначено статистично значущу різницю психоемоційного стану між респондентами I та II груп ($p=0,0058$), а також I та III груп ($p<0,001$). Розподіл проявів актуального психо-

емоційного стану респондентів подано на рисунках 4, 5, з яких видно посилення тенденцій до негативного емоційного стану в осіб середнього та пізнього дорослого віку.

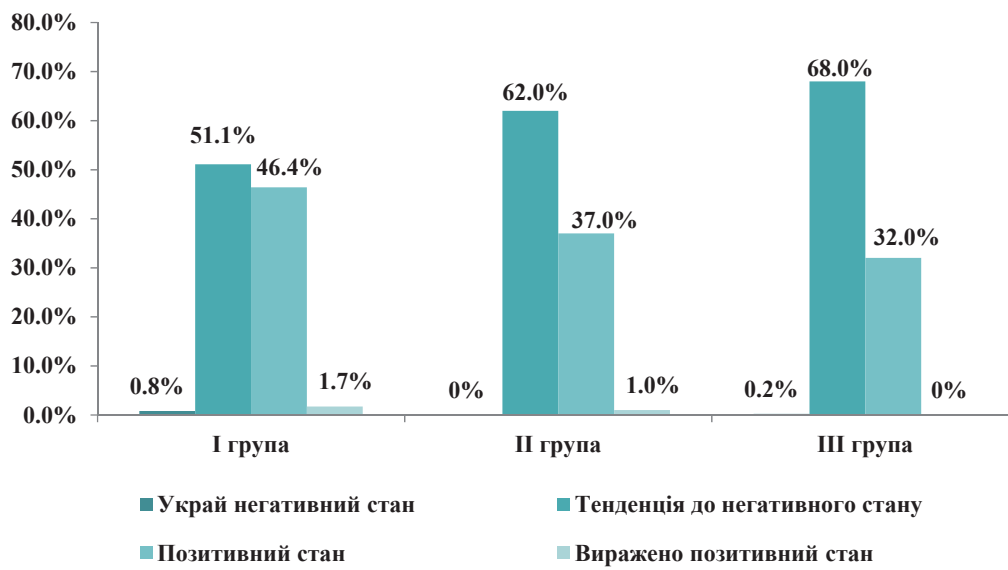

Рис. 4. Прояв психоемоційного стану серед респондентів

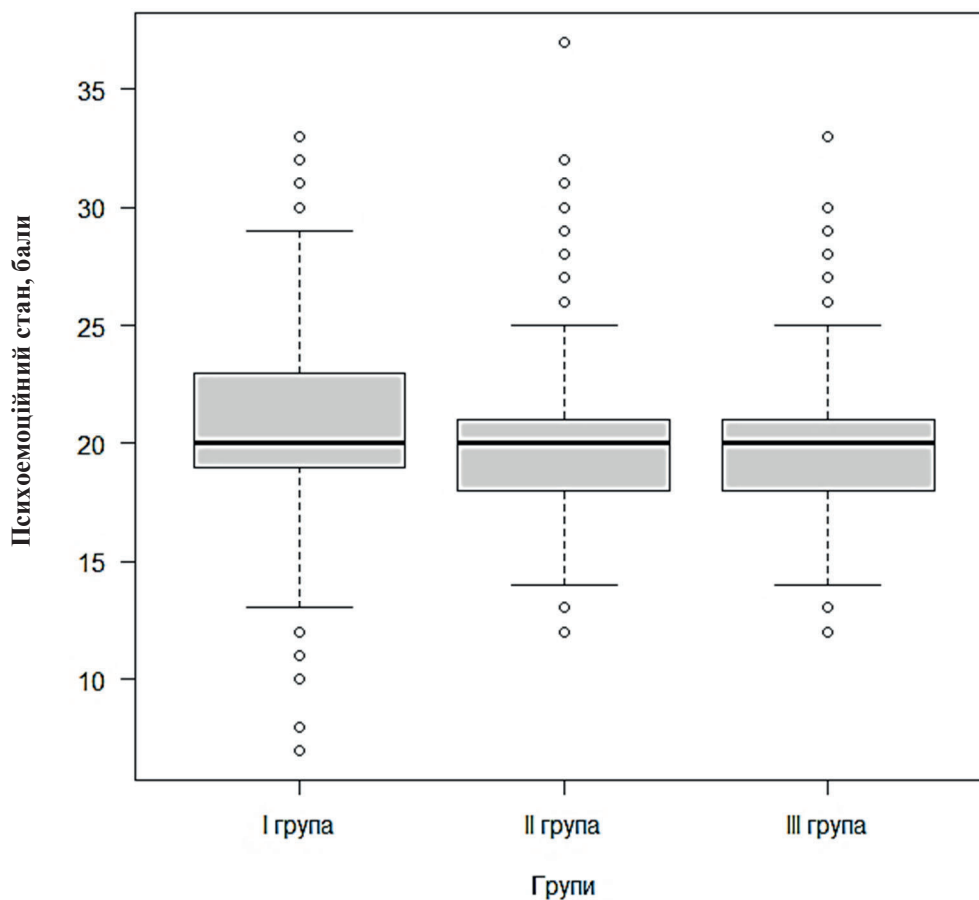

Рис. 5. Показники психоемоційного стану в трьох групах, указано медіанне значення, міжквартильний інтервал, мінімальне та максимальне значення

Виявлено статистично значущу відмінність щодо депресії серед респондентів I та II груп ($p < 0,001$), а також I та III груп ($p < 0,001$) (табл. 4).

Водночас статистично доведеної різниці щодо тривоги серед респондентів різних вікових груп не виявлено ($p = 0,374$).

Таблиця 4

Прояви депресії та тривоги серед респондентів

Показник	Група I n=356	Група II n=382	Група III n=478	p
Депресія, бали, Me (QI; QIII) [Min – Max]	7 ^{2,3} (4; 9) [0; 19]	7 ¹ (4,25; 10) [0; 16]	8 ¹ (4; 11) [0; 21]	<0,001
Тривога, бали, Me (QI; QIII) [Min – Max]	8 (6; 10) [0; 18]	8 (6; 10) [1; 16]	8 (5; 11) [1; 20]	0,374

Примітки: Для порівняння використано критерій Крускала-Уолліса, постеріорні порівняння проведені за критерієм Данна: ¹ – відмінність від групи I статистично значуща, $p < 0,05$; ² – відмінність від групи II статистично значуща, $p < 0,05$; ³ – відмінність від групи III статистично значуща, $p < 0,05$.

Установлено, що в середньому зниження психоемоційного стану при ознаках депресії частіше зустрічається в осіб середнього дорослого періоду, ніж у представників раннього дорослого періоду (I група $r = -0,474$, $p < 0,001$; II група $r = -0,546$, $p < 0,001$). Виявлено слабе зростання рівня депресії з віком респондента ($r = 0,164$, $p < 0,001$). Результати нашого дослідження збігаються з дослідженням Beller J., який стверджував, що між віком та депресією існує прямий кореляційний зв'язок [21]. Також у респондентів I та II груп відчуття тривожності знижує психоемоційний стан ($r = -0,357$, $p < 0,001$; $r = -0,423$, $p < 0,001$ відповідно). Водночас установлено прямий кореляційний зв'язок між тривогою та депресією в респондентів усіх трьох груп ($r = 0,533$, $p < 0,001$; $r = 0,559$, $p < 0,001$; $r = 0,559$,

$p < 0,001$ відповідно). Отримані дані підтверджують причинно-наслідкові зв'язки між тривогою, депресією та характером психоемоційного стану: чим вище тривога, тим більше проявів депресії та сильніше погіршується психоемоційний стан.

Ураховуючи потенційні наслідки воєнно-політичних подій, серед респондентів досліджено якість життя, що за даними Всесвітньої організації охорони здоров'я (ВООЗ) визначається як «сприйняття людиною своєї життєвої позиції в контексті культури та систем цінностей, в яких вона живе». За результатами статистично значущої різниці якості життя серед респондентів не виявлено ($p = 0,104$). На рисунку 6 наведено, що в кожній з груп переважає середній та нижче середнього рівень якості життя.

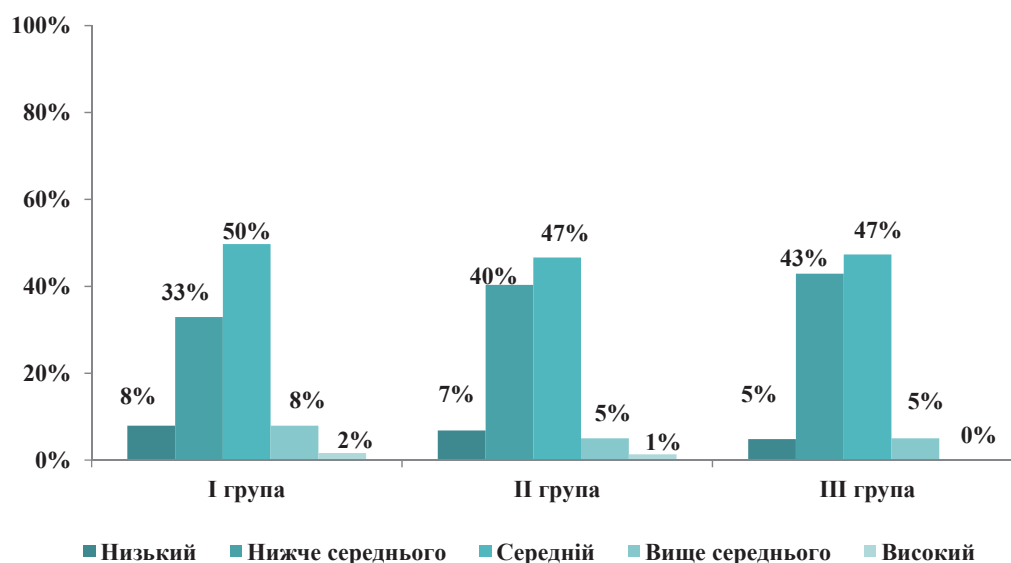

Рис. 6. Оцінка якості життя

Отже, можна зробити припущення, що негативні події, наявність тривоги, депресії знижують якість життя, а наявність травматичних соціальних факторів загострює та посилює ці прояви. Наші припущення цілком збігаються з результатами досліджень [22], також погоджуємося з висновками авторів, що вплив травматичних подій збройного конфлікту може призвести до зниження якості життя на багато років.

На початку проведення дослідження ми мали припущення, що відчуття радості допомагає

долати випробування, пов'язані з бойовими діями, і такої думки також дотримується Weland J. у своїх раніше проведених дослідженнях [23]. При певній наявності тривоги, ознак депресії та негативного психоемоційного стану в респондентів нашого дослідження відчуття радості виявлено у всіх групах (рис. 7). Виявлено статистично значущу різницю щодо наявності відчуття радості серед респондентів I та III груп ($p < 0,001$), а також II та III груп ($p = 0,0018$).

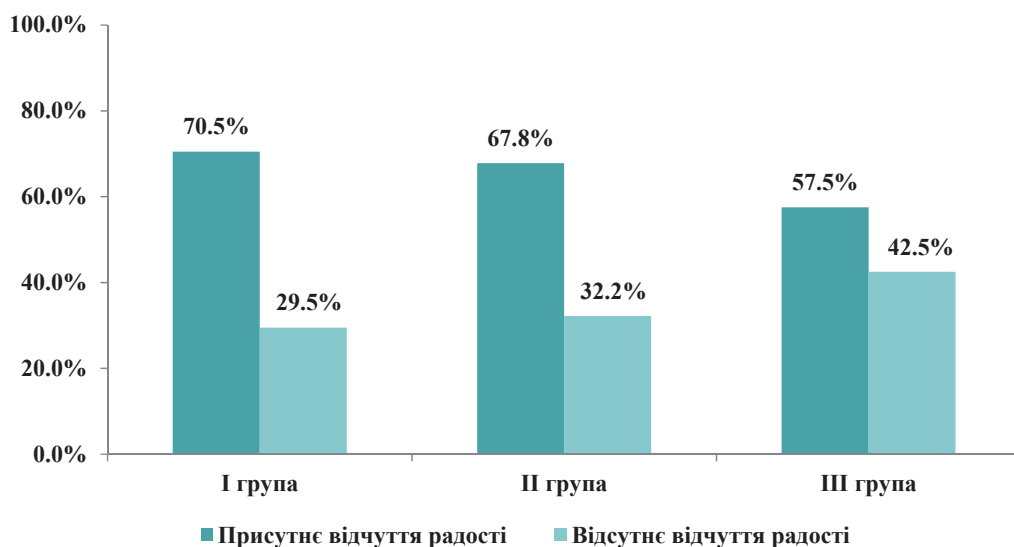

Рис. 7. Наявність відчуття радості

Чим молодше вік, тим більше наявне відчуття радості. Досліджуючи усвідомлення джерел для радості, виявлено статистично значущу різницю серед респондентів I та III груп ($p = 0,001$), а також

II та III груп ($p < 0,001$). Рисунок 8 демонструє, що респонденти II групи мають більше усвідомлення своїх джерел для радості.

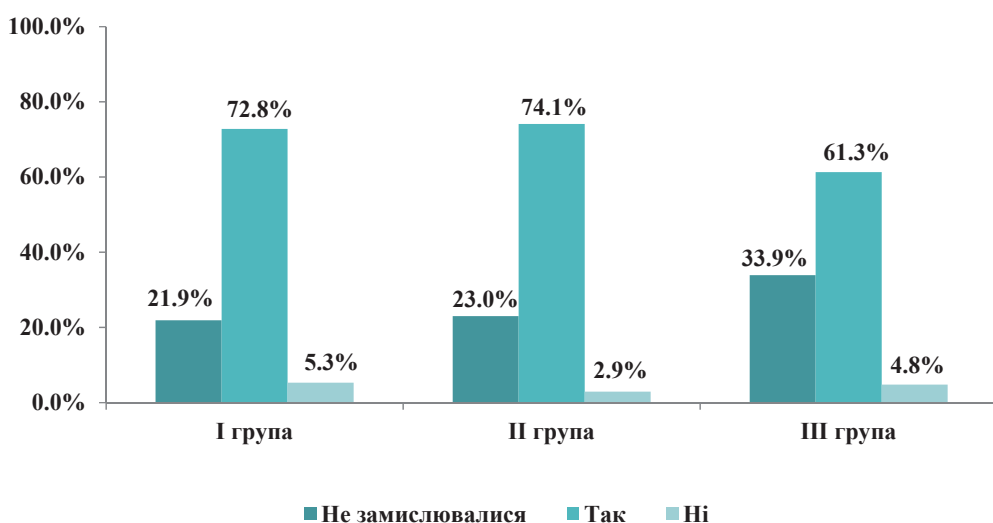

Рис. 8. Усвідомлення своїх джерел радості

Одним з найбільш значущих джерел отримання радісних відчуттів для людей стало спілкування, особисті зустрічі з рідними та близькими людьми. Також важливим став матеріальний достаток, який містить власний прибуток, можливість користуватися матеріальними благами, що забезпечують різноманітні задоволення (вишивання, кулінарні експерименти, культурні події, подорожі, творчість, робота). Варто відзначити, що серед респондентів джерелом радості виявлялася віра в майбутнє, сподівання на мир, закінчення бойових дій та повернення рідних додому для відновлення звичного ритму життя.

Установлено, що чим більше наявне відчуття радості, тим у середньому менше проявів депресії, зокрема в респондентів І групи ($r=-0,408$; $p<0,001$) та ІІ групи ($r=-0,541$; $p<0,001$). Своєю чергою, наявність відчуття радості покращує психоемоційний стан у представників І групи ($r=0,462$; $p<0,001$), ІІ групи ($r=0,482$; $p<0,001$), ІІІ групи ($r=0,55$; $p<0,001$).

Отже, чим старший вік людини, тим більше свідомості до власних відчуттів та особистого стану. Чим менше радості відчуває людина, тим більше ризики розвитку депресії та навпаки. Автори [24] відмічають, що людина, яка страждає на депресію, інтелектуально розуміє, що може поради, але відчути радість їй важко.

Результати наших досліджень підтверджують тезу авторки Welland J., що звернення уваги на радість і задоволення може спрацювати, щоб витіснити бойові дії як центр аналізу, спрямовуючи увагу натомість на досвід тих, хто їх пережив, і те, як вони виживали, витримували і протистояли їм [23]. Вміння знаходити радість у складних життєвих обставинах зберігає емоційний баланс та психічне благополуччя в цілому [4, 5]. Крім того, відчуття радості сприяє зміцненню внутрішньої мотивації та впевненості у власних силах, подальшому успіху та особистісному розвитку [6].

Отже, в умовах часу турбулентних змін, при проведенні корекційних заходів щодо відновлення актуального функціонування та ресурсності особистості, слід ураховувати, що відчуття радості – важливий показник ментального здоров'я особистості, і тому актуальним при цьому стає формування навичок самостійного знаходження джерел радості в повсякденному житті, навчання усвідомленого проживання радісних моментів та висловлювання вдячності, що позитивно сприятиме зміцненню ментального здоров'я. Радість зміцнює та додає сил пройти кризу випробування долі, а також сприяє набуттю життєвої зрілості та розвитку особистісної гнучкості в складних умовах буття.

Bartzik M. et al. [4] відмічають, що радість та гумор позитивно впливають на якість життя, працездатність, виконання професійних обов'язків. McGinty G., Finkelstein-Fox L. [25, 26] вважають, що для життя в стресових умовах потрібні ресурси подолання, що зосереджені на емоціях від пошуку радості в труднощах чи висловлюванні вдячності, що асоціюються з більш позитивним психологічним благополуччям.

ВИСНОВКИ

1. Найбільш тривожними ситуаціями в час турбулентних змін для населення стали загострення бойових дій в Україні та соціально-економічна ситуація в державі. Особи пізнього дорослого періоду більше схильні тривожитися через воєнні дії та соціально-економічну ситуацію в державі, ніж представники молодого дорослого віку ($p<0,001$). Також установлено, що чим старші за віком респонденти, тим більше спостерігається відсоток осіб з високим рівнем хвилювання щодо соціально-економічної ситуації в державі ($p<0,001$).

2. Наслідками встановлених тривожних ситуацій серед вікових груп стали зміни функціонування, зокрема виявлено, що особи раннього дорослого віку більше проявляють агресію до інших людей порівняно з особами пізнього дорослого віку (34,6% та 25,3% відповідно, $p=0,013$).

3. Серед групи осіб раннього дорослого віку частіше спостерігався позитивний психоемоційний стан, ніж серед осіб груп середнього ($p=0,0058$) та пізнього дорослого віку ($p<0,001$).

4. Відчуття радості є ресурсом для проживання травми бойових дій, допомагає долати випробування. Виявлено статистично значущу різницю щодо наявності відчуття радості серед респондентів І та ІІІ груп (70,5% та 57,5% відповідно, $p<0,001$), а також ІІ та ІІІ груп (67,8% та 57,5% відповідно, $p=0,0018$), чим вище середній вік, тим менше відчуття радості. Відсутність джерел відчуття радості погіршували самопочуття, посилювали тривогу та депресію у всіх трьох групах респондентів.

5. Під час подальшої психокорекційної роботи щодо відновлення ментального здоров'я серед осіб пізнього дорослого віку необхідно робити акцент на пошук джерел радості, їх усвідомлення, розширення психосоціальної підтримки та соціальних контактів, а в осіб раннього зрілого віку доцільним є формування конструктивного проживання негативних емоцій задля зниження проявів агресії по відношенню до оточуючих, а також розвиток навичок саморегуляції та самоконтролю.

Внески авторів:

Панченко О.А. – концептуалізація, адміністрування проекту, редагування;

Кабанцева А.В. – концептуалізація, методологія, дослідження, написання – рецензування та редагування, ведення;

Сердюк І.А. – курація даних, перевірка, написання – початковий проєкт.

Фінансування. Дослідження виконане відповідно до плану НДР «Метакогнітивні стратегії та

соматопсихічні наслідки інформаційно-психологічної війни й бойових дій в ментальному вимірі» на замовлення МОЗ України (№ держреєстрації – 0123U100265).

Конфлікт інтересів. Автори заявляють про відсутність конфлікту інтересів.

REFERENCES

1. Ali RN, Rubin H, Sarkar S. Countering the potential re-emergence of a deadly infectious disease-Information warfare, identifying strategic threats, launching countermeasures. *PLoS One*. 2021;16(8):e0256014. doi: <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0256014>
2. Muresanu IA, Grad DA, Muresanu DF, Dobran SA, Napca E, Strilciuc S, et al. Evaluation of post-traumatic stress disorder (PTSD) and related comorbidities in clinical studies. *Journal of Medicine and Life Science*. 2022;15(4):436-42. doi: <https://doi.org/10.25122/jml-2022-0120>
3. Talishinsky E. [Information and psychological warfare in the context of the war between Azerbaijan and Armenia]. *Eminak*. 2023;4(44):231-47. Ukrainian. doi: [https://doi.org/10.33782/eminak2023.4\(44\).684](https://doi.org/10.33782/eminak2023.4(44).684)
4. Bartzik M, Bentrup A, Hill S, Bley M, von Hirschhausen E, Krause G, et al. Care for Joy: Evaluation of a Humor Intervention and Its Effects on Stress, Flow Experience, Work Enjoyment, and Meaningfulness of Work. *Frontiers in Public Health*. 2021;9:667821. doi: <https://doi.org/10.3389/fpubh.2021.667821>
5. Whitehead B, Torossian E. Older adults' experience of the COVID-19 pandemic: a mixed-methods analysis of stresses and joys. *The Gerontologist*. 2021;61(1):36-47. doi: <https://doi.org/10.1093/geront/gnaa126>
6. Fischer F, Peifer C, Scheel T. Editorial: Cross-Disciplinary Perspectives on the Relationship Between Humor and Health: Theoretical Foundations, Empirical Evidence and Implications. *Frontiers in Public Health*. 2021;9:774353. doi: <https://doi.org/10.3389/fpubh.2021.774353>
7. Bai Y, Ocampo J, Jin G, Chen S, Benet-Martinez V, Monroy M, et al. Awe, daily stress, and elevated life satisfaction. *Journal of personality and social psychology*. 2021;120(4):837-60. doi: <https://doi.org/10.1037/pspa0000267>
8. Hrytsiuk IM, Mahdysiuk LI. [Research methods in various fields of practical psychology]. Lutsk: Vezha-Druk; 2022. 248 p. Ukrainian.
9. Sytnyk OA. [Survey of the patient in the activity of a physical therapist]. Sumy: Sumskyi derzhavnyi universtet; 2023. 72 p. Ukrainian.
10. [Questionnaire for current functioning]. [Internet]. [cited 2024 Mar 16]. Ukrainian. Available from: <https://www.rdc.org.ua/download/methodological-developments/Questionnaire%20for%20current%20functioning.pdf>
11. [Questionnaire "Presence of joy in your life"]. [Internet]. [cited 2024 Mar 16]. Ukrainian. Available from: <https://www.rdc.org.ua/download/methodological-developments/Questionnaire%20of%20Joy%20in%20Your%20Life.pdf>
12. Kanda Y. Investigation of the freely available easy-to-use software "EZR" for medical statistics. *Bone Marrow Transplant*. 2013;48(3):452-58. doi: <https://doi.org/10.1038/bmt.2012.244>
13. Antomonov MYu. [Mathematical processing and analysis of medical and biological data]. 2nd ed. Kyiv: Medinform; 2018. 579 p. Ukrainian.
14. Cataldo R, Arancibia M, Stojanova J, Papuzinski C. General concepts in biostatistics and clinical epidemiology: Observational studies with cross-sectional and ecological designs. *Medwave*. 2019;19(8):e7698. doi: <https://doi.org/10.5867/medwave.2019.08.7698>
15. The Universal Declaration on Bioethics and Human Rights. *International Social Science Journal*. 2005;57(186):745-53. doi: <https://doi.org/10.1111/j.1468-2451.2005.00592>
16. World Medical Association Declaration of Helsinki. *JAMA*. 2013;310(20):2191. doi: <https://doi.org/10.1001/jama.2013.281053>
17. Danilyan OG, Dzeban AP, Hetman YA, Kalynovskiy YYu. Features of information war in the media space in the conditions of russian aggression against Ukraine. *Cogito*. 2023;15(3):55-71.
18. Hordiichuk O, Halapsis A, Kozlovets M. How the information warfare turns into full-scale military aggression: the experience of Ukraine. 2023;16:345-62. doi: <https://doi.org/10.14746/ps.2023.1.25>
19. Bakhramova AA. Causes and manifestations of aggressive behavior in adolescence. *Journal for Educators, Teachers and Trainers*. 2023;14(3):513-20. doi: <https://doi.org/10.47750/jett.2023.14.03.062>
20. Tatayeva R, Ossadchaya E, Sarculova S, Sembayeva Z, Koigeldinova S. Psychosomatic Aspects of The Development of Comorbid Pathology: A Review. *Medical journal of the Islamic Republic of Iran*. 2022;36(1):1160-8. doi: <https://doi.org/10.47176/mjiri.36.152>
21. Beller J. Age-period-cohort analysis of depression trends: are depressive symptoms increasing across generations in Germany? *European Journal of Ageing*. 2022;19(4):1493-505. doi: <https://doi.org/10.1007/s10433-022-00732-z>
22. Bielikova N, Indyka S, Tsos A, Vaschuk L. [Quality of Life in War-Affected Population]. *Fizyczne vykhovannia, sport i kultura zdorovia u suchasnomu suspilstvi*. 2022;1(57):3-9. Ukrainian. doi: <https://doi.org/10.29038/2220-7481-2022-01-03-09>

23. Welland J. Joy and war: Reading pleasure in wartime experiences. *Review of International Studies*. 2018;44(3):438-55.

doi: <https://doi.org/10.1017/S0260210518000050>

24. Wang H-Y, You H-L, Song C-L, Zhou L, Wang S-Y, Li X-L, et al. Shared and distinct prefrontal cortex alterations of implicit emotion regulation in depression and anxiety: An fNIRS investigation. *Journal of Affective Disorders*. 2024;354(1):126-35.

doi: <https://doi.org/10.1016/j.jad.2024.03.032>

25. McGinty G, Fox R, Roberts B, Makhshvili N, Javakhishvili JD, Hyland P. Post-traumatic Stress Disorder, Complex Post-traumatic Stress Disorder, and Coping Styles among Internally Displaced Ukrainians. *Journal of Loss and Trauma*. 2023;28(7):571-87.

doi: <https://doi.org/10.1080/15325024.2023.2217002>

26. Finkelstein-Fox L, Park CL, Riley KE. Mindfulness' effects on stress, coping, and mood: A daily diary goodness-of-fit study. *Emotion*. 2019;19(6):1002-13.

doi: <https://doi.org/10.1037/emo0000495>

Стаття надійшла до редакції 22.04.2024;
затверджена до публікації 30.10.2024

